

ანტიკური ლიტერატურა

კვინტილიანუსის საგანმანათლებლო პროგრამა თანამედროვე აქცენტებით

ქეთევან ფუტკარაძე

putkaradze.ketevani@atsu.edu.ge

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

DOI: <https://doi.org/10.52340/atsu.2024.2.24.06>

წინამდებარე სტატიაში ვცდილობთ ვაჩვენოთ, როგორი თანამედროვე უძველესი რომელი ავტორი, მარკუს ფაბიუს კვინტილიანუსის იდეები და მეთოდები, საგანმანათლებლო პროგრამა, დამოკიდებულება აღსაზრდელებისადმი და მოთხოვნები მასწავლებლებისადმი, რა უნდა ვასწავლოთ და როგორ, როდის უნდა შევიყვანოთ სკოლაში, კერძო სკოლა ჯობია თუ საჯარო, თამაშით სწავლა - თუ სიმკაცრით, უცხო ენები უნდა ისწავლონ თუ არა, არის თუ არა მუსიკა საგანმანათლებლო პროგრამის მთავარი საგანი და სხვ.

საკვანძო სიტყვები: კვინტილიანუსის აღზრდა, მასწავლებელი, მოსწავლე, სკოლა, საგნები.

კვინტილიანუსის „მჭევრმეტყველების სწავლება“ უნიკალურია იმ თვალსაზრისით, რომ იგი ერთადერთი უძველესი ძეგლია, რომელიც ნამდვილად ჰგავს რიტორიკის სახელმძღვანელოს და საგანმანათლებლო ტრაქტატს.

კვინტილიანუსი განმარტავს ნაშრომის შექმნის მიზანს და საკუთარ მიდგომებს „მჭევრმეტყველების სწავლების“ პირველი წიგნის წინასიტყვაობაში. ის აღნიშნავს, რომ სხვა მჭევრმეტყველები ფიქრობდნენ, ორატორის განათლების ადრეული საფეხურები მათ არ ეხებოდათ (შდრ. Rhet. Her. 4.17; Cic.De orat. 3. 38, 48). კვინტილიანუსს, თავის მხრივ, სურს ორატორის განათლებაზე ზრუნვა დაიწყოს თავიდანვე, რადგან, მისი აზრით, მჭევრვალამდე მიღწევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება, თუ ყველა, ვინც აღსაზრდელთან იმუშავებს, საბაზისო სამუშაოს შეასრულებს სწორად (1.1.32), გაიზრდეს თავისუფლად კითხვის, გრამატიკის მნიშვნელობას (1.4.5).

კვინტილიანუსს უფრო პრაქტიკული მიზეზიც ჰქონდა გრამატიკის სასწავლო გეგმასთან დაკავშირებით, რადგან გრამატიკული წესები, ნაწილობრივ, ეფუძნება ცნობილი ავტორების, მათ შორის, პოეტების შემოქმედების გამოყენებას სწავლისას, ამიტომ, მისი აზრით, გრამატიკოსმა

ქ. ფუტკარაძე

უნდა ჩაუყაროს საფუძველი მისი მოსწავლეების მსჯელობას სხვადასხვა საკითხებზე და ლიტერატურულ გემოვნებას, რომელსაც მოგვიანებით რიტორი სრულად განავითარებს. ეს მოითხოვს რიტორიკის მაღალ კომპეტენციას, რომელიც, როგორც კვინტილიანუსი ვარაუდობს, ყველა გრამატიკოსს არ ჰქონდა. მეორე მხრივ, პროზაიკოსი კრიტიკულად არის განწყობილი იმ ფაქტის მიმართ, რაც გრამატიკის ზოგიერთ მასწავლებელს ჰქონდა მეთოდად აღებული - სწავლა უფრო რთული *progymnasmata*-ს საშუალებით, რადგან რიტორებს სურდათ ესწავლებინათ მხოლოდ დეკლამაცია მსმენელის წინაშე წარსადგენად. ამრიგად, კვინტილიანუსის ერთ-ერთი მიზანი, საგანმანათლებლო პროგრამაზე მუშაობის დროს, როგორც ჩანს, ბალანსის აღდგენაა გრამატიკოსისა და რიტორის ამოცანებს შორის ყმაწვილებთან მუშაობის დროს (2.1).

გარდა ამ მოსაზრებებისა, კვინტილიანუსის არჩევანი - განათლების საკითხები ასე დეტალურად განეხილა, შთაგონებული იყო მისი მთავარი შეხედულებით, რომ რიტორიკა სათნოებაა (2.20) და რომ ორატორი ვერ იარსებებს, თუ ის არ არის კარგი ადამიანი (12.1). ამ ხედვით, ის მტკიცედ იმკვიდრებს ადგილს მჭევრმეტყველებსა და ფილოსოფოსებს შორის განათლების შესახებ დებატებში (1 pr. 9ff.), კამათობს რა მკაცრად რიტორიკის სასარგებლოდ, ფილოსოფიის წინააღმდეგ. მისმა ნეგატიურმა შეხედულებამ ფილოსოფიის მასწავლებლებზე, შესაძლოა, გავლენა იქონია დომიტიანუსის მიერ ფილოსოფოსების განდევნაზე 94 წელს, როგორც რასელი (Russell 2001:58.5) ვარაუდობს. თუ ეს ნამდვილად ასეა, მაშინ შეიძლება პარალელები დაიძებნოს ფრონტოსთანაც, რომელიც ანტონინუსისადმი მიწერილ წერილში ამცირებს ფილოსოფოსთა სწავლებას იმ მიზეზით, რომ თითქოს ისინი მხოლოდ თავიანთ წიგნებს ავრცელებენ და არ სთავაზობენ ახალგაზრდებს წრთვნას წერასა და საუბარში (Fro. Ant. 5, 154 N).

მართალია, კვინტილიანუსი „მჭრმეტყველების სწავლებაში“ საგანმანათლებლო პროგრამაზე საუბრობს იმ მიზნით, რომ აღზარდოს ღირსეული ორატორი, მაგრამ მთელი პროგრამა ისეა აგებული, რომ იგი არა მხოლოდ ორატორებს გამოადგებოდა.

კვინტილიანუსი თვლის, იდეალურად სრულყოფილი ორატორი გულისხმობს, რომ ორატორი გაწვრთნილი უნდა იყოს *paideia*-ს ბერძნულ ხელოვნებაში, რომელსაც კვინტილიანუსი ერთ-ერთი პირველი მოიხსენიებს, როგორც *enkyklios paideia*-ს (1.10.1). ეს ხელოვნება არ არის ორატორის ხელოვნების ნაწილი, მაგრამ ის ეხმარება მჭევრმეტყველს, გახდეს მჭევრმეტყველების უკეთესი ოსტატი (1.10.1–8). კვინტილიანუსმა კარგად იცის, რომ სრულყოფილი ორატორი უფრო იდეალია, ვიდრე

რეალობა, მაგრამ ამ ტკიცებს, რომ არასრულყოფილებამ არ უნდა შეაფერხოს ადამიანი უმაღლესისკენ სწრაფვაში (1pr. 20, 1.10.8, 12.11.25–30; შდრ. Cic. De Oratore 3–6). მისი შენიშვნა, რომ სულ ცოტა, არავის არ უნდა სურდეს ორატორული პრაქტიკა მხოლოდ ფულის შოვნის მიზნით (1.12.17; შდრ. 12.7–9, 12), ასევე აჩვენებს რომ მიუხედავად იმისა, კეთილშობილ იდეალს მისდევდა, არსებულ რეალობასაც აშკარად ხედავდა და იღებდა.

განათლებაზე პროზაიკოსი საუბრობს „მჭევრმეტყველების სწავლების“ პირველ და მეორე წიგნებში. კვინტილიანუსი განიხილავს ჩვილისა და მცირეწლოვანი ბავშვის განათლებას ოჯახურ გარემოში (1.1), გრამატიკის სილაბუსს (1.2–9) და სხვადასხვა ხელოვნებას თუ საგნებს, რომლებიც მომავალმა ორატორმა უნდა ისწავლოს (1.10–12). განათლების სასწავლო გეგმა, მათ შორის *progymnasmata* (წინასწარი სავარჯიშოები) და დეკლამირება, განხილულია მთლიანობაში 2.1–13-ში. მისი რამდენიმე ასპექტი უფრო სრულად არის დამუშავებული მე-10 წიგნში, რომელიც მე-8 და მე-9 წიგნებთან ერთად, ქმნის ვრცელ განყოფილებას მჭევრმეტყველების და ლიტერატურის შესახებ. მეათე წიგნში კვინტილიანუსი ყურადღებას ამახვილებს მომავალი ორატორის კითხვის პროგრამაზე და მისი წერიტი უნარების განვითარებაზე; დეტალურად განმარტავს, რომ ტროპებისა და ფიგურების (განხილულია მე-9 წიგნში) სათანადოდ გამოყენების მიზნით, უნდა გამოვიმუშავოთ გამოხატვის სრულყოფილება (*facilitas, hexis*, 10.1.1) და სტილის კარგი გრძობა (10.2).

კვინტილიანუსის აზრით, ახალგაზრდას სჭირდება კითხვისა და წერის სათანადო პროგრამა. ბერძენი და რომაელი ავტორების მისი ცნობილი ე.წ. საკითხავი სიის წარმოდგენის შემდეგ (10.1.37–131), ტრაქტატის ავტორი განიხილავს იმიტაციის თეორიას (10.2), წერის სხვადასხვა სავარჯიშოებს (10.3–5) და იმპროვიზაციას (10.6–7). თავი 11.1 ასრულებს მჭევრმეტყველების ნაწილს თავაზიანობასა და ზრდილობაზე საუბრით. 12.1–5-ში, სადაც ის უბრუნდება თავის იდეებს სრულყოფილი ორატორის შესახებ და იმეორებს, რომ მან ფილოსოფია და ისტორია უნდა შეისწავლოს, აღნიშნავს, რომ ორატორს ასევე სჭირდება სამართლის ცოდნა (12.3).

„მჭევრმეტყველების სწავლება“ არის უაღრესად პრაქტიკული სახელმძღვანელო. კვინტილიანუსის განზრახვა იყო, დაეწერა ტრაქტატი იმის შესახებ, თუ რა და როგორ უნდა ისწავლებოდეს სკოლაში (1949: 354–355). ეს ჩანს განათლების შესახებ თავების პრაქტიკულად ყველა გვერდზე. ხშირი მითითებები კონკრეტულ ავტორებზე, ან ზოგადად სახელმძღვანელოებზე, აჩვენებს, რომ კვინტილიანუსი კარგად იცნობდა პედაგოგიკის შესახებ ლიტერატურასაც და სკოლის სასწავლო გეგმის თითოეულ საგანსაც. ეს კარგად ჩანს იმ მაგალითში,

ქ. ფუტკარაძე

სადაც კვინტილიანუსი რამდენჯერმე ახსენებს სტოიკოს ფილოსოფოს ქრისიპოსის შეხედულებებს მცირეწლოვანი ბავშვების განათლების შესახებ (1.1.4, 16, 1.3.14 და სხვაგან). თუმცა, პასაჟში 1.5.54, სადაც ის ამთავრებს თავის გადახვევას სოლაციზმზე (გრამატიკულ შეცდომებზე) შენიშვნით, ამბობს, რომ აპირებს გრამატიკული ტრაქტატის დაწერას. ეს გვიჩვენებს, რომ მიზანმიმართულად სულაც არ აპირებდა წვლილი შეეტანა რომელიმე საგნის თეორიის განხილვასა და განვითარებაში. უფრო მეტიც, წუწუნებს მრავალი სახელმძღვანელოს აკადემიურ გაუმართაობაზე (1 pr. 24, 3.11.21; 2.15.37), ამტკიცებს, როგორი ეკლექტიკურია ზოგიერთი მათგანი (3.1.5, 3.4.12) და ურჩევნია ავტორიტეტების ნაცვლად, საკუთარ გამოცდილებას მიჰყვეს (2.8.6). სხვაგან, მჭევრმეტყველების თეორიაზე საუბრისას, კვინტილიანუსი კიდევ ერთხელ ამყარებს ამ შეხედულებას, როდესაც ის მასწავლებლებს ურჩევს, აიღონ საუკეთესო ყველაფერი ავტორიტეტებიდან და ყურადღება გაამახვილონ იმაზე, რაც თავად მათ მიაჩნიათ, რომ სწორია, დროის ზედმეტად ხარჯვის გარეშე (8. pr. 3).

როგორც ყველგან „მჭევრმეტყველების სწავლებაში“, კვინტილიანუსი განათლებისადმი მიძღვნილ თავებშიც ირჩევს სასაუბრო ტონს. დროდადრო წყვეტს მსჯელობას საკუთარი მოსწავლეობის დღეების გახსენებით. მაგალითად, როგორ აიძულებდნენ მისი მასწავლებლები მოსწავლეებს, რომ წარმოეთქვათ სიტყვები თანმიმდევრობით, მათი შესაძლებლობების ფარგლებში (1.2.23), როგორ მოამზადეს ისინი სავარაუდო მიზეზებისთვის სახალისო სავარჯიშოს საშუალებით (2.4.26), როგორ წერდნენ გარკვეულ სიტყვებს (1.7.26) და როგორ მხიარულობდნენ ის და მისი მეგობრები არითმეტიკის სიცრუეებით (*pseudographiae*, 1.10.39). თავის დიდაქტიკურ რჩევებსაც მაგალითებით ასახავს საკუთარი სასწავლო პრაქტიკიდან. მაგალითად, ის წერს, როგორ ეპყრობოდა მოსწავლის კომპოზიციებს, რომლებიც იმდენად ცუდი იყო, რომ მათი გამოსწორება შეუძლებელი იყო (2.4.13), როგორ გააცნო კითხვის ისტორია და ორატორობა ბიჭებს, რომლებმაც ეს არ ისწავლეს თავიანთი გრამატიკოსებიდან (2.5.2) და სხვ.

კვინტილიანუსი ასევე ძალიან ხშირად მიმართავს მკითხველს, როდესაც ის თავის რეკომენდაციას ადარებს ყოველდღიური ცხოვრების გამოცდილებას ან რაიმეს, ყველასთვის ცნობილს, სოფლის მეურნეობიდან თუ მიწათმოქმედებიდან. მაგალითად, კვინტილიანუსი ამტკიცებს, რომ სწავლება სახალხო სკოლაში უკეთესია, ვიდრე კერძო სწავლება, რადგან მოსწავლეებს შეეძლოთ მარტივად დაწყება და მასწავლებლის ნაცვლად, თავიანთი თანატოლების მიბაძვა, ისევე, როგორც ხის დაბალ ტოტებს ეყრდნობა ვაზი, სანამ კენწეროს მიაღწევს (1.2.26); ის ამბობს, რომ მომხრეა დამწყები მოსწავლეების შეცდომების მსუბუქად კორექტირების, რათა

არ დათრგუნონ ისინი, როგორც ფერმერები ახალგაზრდა ფოთლებს ფრთხილად ჭრიან მათი დაზიანების შიშით (2.4.10); ხოლო მასწავლებელი რომ ეტაპობრივად უხელმძღვანელებს მოსწავლეებს თხზულების დასაწერად, შედარებულია ფრინველებს, რომლებიც ყურადღებით ასწავლიან თავიანთ ბარტყებს ფრენას (2.6.7).

ასეთი შედარებები გვხვდება არა მხოლოდ განათლების შესახებ ნაწილში, არამედ ყველგან, მთელი ნაშრომის მანძილზე. ისინი აცოცხლებს სტილს და, განსაკუთრებით განათლების შესახებ თავებში, ემსახურება კვინტილიანუსის პედაგოგიური და დიდაქტიკური იდეების წარმოჩენას, რომ ასე მიწოდებულ შეხედულებებს, ყველა დაეთანხმება, მაშინაც კი, თუ ისინი ზოგჯერ რეალურად გულისხმობენ არსებული დამოკიდებულებებისა და პრაქტიკის კრიტიკას.

უახლესი ლიტერატურის მიხედვით, კვინტილიანუსმა „მჭევრმეტყველების სწავლებაში“ წარმოადგინა იდეალური განათლება რომაული ელიტისთვის (Corbeill 2001: 283–284; López 2007: 309; რიტორიკა, როგორც იდეალური კულტურული მოდელი, იხილეთ Habinek 2004: თავი 4). კვინტილიანუსი, რა თქმა უნდა, იზიარებდა თავისი დროის კულტურულ ფასეულობებს და თავადაც იყო მისი გამორჩეული წევრი, ელიტა, მაგრამ თუ უბრალოდ მისი ტექსტით ვიმსჯელებთ, როგორც ჩანს, ის მუდმივად ყურადღებას ამახვილებს განათლებაზე ორატორის, როგორც სასამართლო დარგის პროფესიონალ „სპიკერზე“, ისე, რომ იგი არ ისახავს მიზნად ჩამოყალიბდეს იმის შესახებ, თუ რა იქნება იდეალური უმაღლესი კლასის რომაელი მოქალაქისთვის.

ახლა, რამდენიმე სიტყვით კვინტილიანუსის პედაგოგიური პრინციპების შესახებ. კვინტილიანუსი არ გვთავაზობს ფილოსოფიურ მსჯელობას პედაგოგიკის ან დიდაქტიკის შესახებ, მაგრამ ზოგჯერ ასახელებს ადრინდელ ლიტერატურასა და ავტორებს (1.1.15–16, სადაც ის ახსენებს ფილოსოფოს ქრისიპოსს, გრამატიკოს არისტოფანეს და ალექსანდრიელ მეცნიერ ერატოსთენესს); ეს აჩვენებს, რომ მან კარგად შეისწავლა ეს საკითხი. მისი პედაგოგიური იდეები შეიძლება შეგროვდეს შემთხვევითი შენიშვნებიდან, განსაკუთრებით, სასწავლო გეგმის განხილვისას და მისი მიმართულებებით დიდაქტიკური სტრატეგიების შესახებ. გარდა ამისა, მისი *diatribe* (სიტყვიერი თავდასხმები) დეკადანსის წინააღმდეგ, მდიდარი ოჯახების სახლებში (1.2.2 და სხვა) და მისი დაკვირვება, რომ ზოგიერთი სკოლა ბავშვების მორალს არად დაგიდევთ (1.2.4), ან რომ ზოგიერთი მასწავლებელი ბოროტი ადამიანია (*nefandi homines*, 1.4.17), აჩვენებს, რომ იგი კრიტიკულად იყო განწყობილი მისი თანამედროვე კულტურისა და განათლების ვითარების მიმართ.

ქ. ფუტკარაძე

ზოგადად, ის აშკარად ემხრობა იმ აზრს, რომ განათლება და სკოლები უნდა შეესაბამებოდეს უმაღლეს სტანდარტებს.

კვინტილიანუსი იწყებს ფილოსოფიური იდეიდან, რომ ადამიანს შეუძლია ისწავლოს გონებრივი აქტივობისა და გამომგონებლობის წყალობით (*mentis agitatio atque sollertia*), რომელიც მისთვის შესაფერისია, ისევე, როგორც ფრენა ჩიტებისთვის, სიჩქარე ცხენებისთვის და სისასტიკე - გარეული ცხოველებისთვის (1.1). სწავლის ბუნებრივი უნარი, კვინტილიანუსის მიხედვით, აჩვენებს, რომ სული ღვთაებრივი წარმოშობისაა (1.1.2, 12.2.28), საიდანაც ის ასკვნის, რომ ჩვენი მოვალეობაა ვისწრაფოთ სათნოებისკენ (12.2.21). კვინტილიანუსი ეთანხმება, რა თქმა უნდა, რომ ზოგიერთს უფრო მეტი ნიჭი აქვს, ვიდრე სხვებს, მაგრამ განათლება იმისთვის არის, რომ გამოავლინონ ყველაში საუკეთესო, სწავლის ბუნებრივი ძალისა და ნიჭის ტიპის მიხედვით (1.2-3, 1.8). 2.19-ში ის მიმართავს საკითხს, რომელიც განიხილებოდა მას შემდეგ, რაც სოფისტებმა წამოჭრეს - უფრო მნიშვნელოვანი წინაპირობა ბუნებაა თუ ხელოვნება სრულყოფილი ორატორისთვის. მისი აზრით, ნიჭი შეუცვლელი პირობაა, მაგრამ სრულყოფილი ორატორი ვალდებულია, დაეყრდნოს უფრო განათლებას, ვიდრე ნიჭს (2.19.12).

პასაჟში, სადაც ის ხაზს უსვამს, რომ მასწავლებელმა არა მხოლოდ უნდა ისაუბროს ტექსტის შესახებ, არამედ დასვას კითხვები მოსწავლის განსჯის შესამოწმებლად, აღნიშნავს, რომ განათლების მიზანია მიაღწიოს იქამდე, სადაც ის აღარ არის აუცილებელია (2.5.13). თუმცა, როდესაც კვინტილიანუსი იხსენებს თავის ნამუშევრებს მე-12 წიგნში, როგორც სჩანს, რამდენადმე შეამსუბუქა ეს მოსაზრება, როდესაც ამბობს, რომ საჭირო ტექნიკური ცოდნის მიღება შესაძლებელია რამდენიმე წელიწადში, ხელოვნების სრულყოფილად სწავლის პროცესი, პრაქტიკა, კითხვისა და წერის ჩათვლით, გრძელდება ზრდასრულ ასაკშიც (12.11.14-16).

კვინტილიანუსს აქვს მკაფიო წარმოდგენები იმ პირობების შესახებ, რომლებიც აუცილებელია მომავალი ორატორის ხასიათისა და ზნეობის ჩამოსაყალიბებლად და ორატორად მოსამზადებლად.

პირველ რიგში, კვინტილიანუსი ყურადღებას ამახვილებს ოჯახზე, რომელშიც ბავშვი დაიბადა. მისი მშობლები, ორივე, მამა და დედა უნდა იყვნენ მაქსიმალურად განათლებული (1.1.6), ხოლო მისი ძიძები უნდა იყვნენ კარგი ხასიათის და სწორად მოსაუბრენი, რადგან ისინი იქნებიან ბავშვისთვის პირველი ადამიანები, ვისაც მოუსმენენ და ვისგანაც პირველ სიტყვებს ისწავლიან (1.1.4-5). იგივე მოთხოვნები უნდა წავუყენოთ მოსამსახურეებსაც, ხოლო პედაგოგი, რომელიც ხელმძღვანელობს ბავშვის ქცევას და სწავლას ადრეული ასაკიდან სქესობრივი მომწიფების ასაკამდე,

აუცილებლად უნდა იყოს განათლებული და მოიქცეს ისე, რომ აჩვენოს - მან იცის თავისისაქმე და ადგილი (1.1.8-9).

მიჰყვება რა ზოგიერთი პედაგოგის, მათ შორის, ქრისტიანობის რჩევას, კვინტილიანუსი აღმოაჩენს, რომ ბავშვმა უნდა მიიღოს თავისი პირველი, არაფორმალური, მორალური მითითებები მათგან, ვინც მასზე ზრუნავს ადრეული წლებიდან (1.1.12-17). ის, ასევე, მოუწოდებს ელემენტარული კითხვისა და წერის თამაშით სწავლას ამ ადრეულ ეტაპზე, რადგან ბავშვის მეხსიერება მაშინ საუკეთესოა (1.1.17-20).

მეხსიერების შესახებ კვინტილიანუსის შეხედულებები მჭიდროდ არის დაკავშირებული მის პედაგოგიურ პრინციპებთან, რადგან ის მეხსიერებას გონიერების უტყუარ ნიშნად მიიჩნევს (1.3.1). ხანდახან ახსენებს საჯარო გამოსვლების (სიტყვის) დამახსოვრების მნიშვნელობას (მაგ. 4.1.16), მაგრამ ურჩევს, ზეპირად არ ისწავლონ თეზისები, რომ მზად იყვნენ ექსტემპორულ (მოუმზადებელ) გამოსვლებში ჩასართავად (2.4.27-28). მისი ცალკეული ნარკვევი მე-11 წიგნში მეხსიერების შესახებ, რომელშიც ის ხაზს უსვამს ბუნებრივი გზით მეხსიერების გავარჯიშების მნიშვნელობას, მნიშვნელოვანი დამხმარე საშუალებების გამოყენებისგან განსხვავებით, ადასტურებს მის შეხედულებას, რომ ინტელექტი და მეხსიერება ერთმანეთთან კავშირშია.

ბავშვის სათანადო განათლება იწყება მას შემდეგ, რაც ის სახლში წერა-კითხვას ისწავლის. კვინტილიანუსი დეტალურად განიხილავს საკითხს, უნდა მიიღოს თუ არა ბავშვმა განათლება სახლში, თუ სკოლაში და ამტკიცებს თავის უპირატეს დამოკიდებულებას ამ უკანასკნელის მიმართ (1.2). იხსენებს უძველეს ტრადიციას ბავშვების გაგზავნაზე მასწავლებელთან, რომელსაც ჰქონდა სკოლა, მაშინ როცა თავის დროზე ზოგი ფიქრობდა, რომ სჯობდა ბავშვი თანატოლებისგან შორს დაეჭირა, რადგან იცოდა ბავშვების მიდრეკილება ამორალური ქცევისკენ და იმის გამო, რომ ითვლებოდა, ბავშვის მიიღებს უკეთეს განათლებას კერძო მასწავლებელთან.

ამ შეხედულების საპასუხოდ, კვინტილიანუსი წუხს, რომ ხშირად ხდება ბავშვების გაფუჭება სახლში (1.2.6-8) და უარყოფს მოსაზრებას, რომ კერძო განათლება უკეთესია იმ მიზეზით, რომ მოსწავლე უკეთ და სწრაფად ისწავლის, თუ მასწავლებელს შეუძლია მთელი თავისი ყურადღება დაუთმოს მხოლოდ მას (1.2.9-16). ამ კონტექსტში ის განმარტავს საკუთარი სწავლების გამოცდილებას, რომ მნიშვნელოვანია მომავალი ორატორი სწავლობდეს ჯგუფში, რათა დაძლიოს საკუთარი შიში ან სიმორცხვე, ისარგებლოს ჯგუფის სტიმულით მეტოქეობის და კოლეგიალური კავშირებისა და მეგობრობის ხელშეწყობით, რომელიც შეიძლება სრულწლოვანებამდე არსებობდეს (1.2.17-25).

ქ. ფუტკარაძე

მიუხედავად იმისა, სწავლება ტარდება სახლში თუ სკოლაში, ხაზს უსვამს კვინტილიანუსი, რომ მასწავლებლები და მოსწავლეები უნდა აკმაყოფილებდნენ ეთიკურ სტანდარტს წარმატების უზრუნველსაყოფად, მოსწავლეებს უნდა ჰქონდეთ მისადმი პატივის გრძობა (1.2.25) და უყვარდეთ მასწავლებელი (2.2.8). მასწავლებლები უნდა იყვნენ კარგი ხასიათის, განსაკუთრებით, რიტორიკის მასწავლებლები, რადგან მოსწავლეები მათთან არ არიან მხოლოდ როგორც ბიჭები (*pueri*), არამედ როგორც ახალგაზრდები, ყმაწვილკაცები (*iuvenis*, 2.2.3).

გრამატიკოსმა და რიტორმა არ უნდა აიყვანოს ძალიან ბევრი მოსწავლე, რომ შეძლოს შესაბამისი ყურადღება მიაქციოს თითოეულ მათგანს (1.2.15, 10.5.22) და მოსწავლეებს არ უნდა სცემოს, რადგან ეს არის დასჯა მონებისთვის და იმიტომ, რომ ეს საზიანოა ბავშვის ხასიათის განვითარებისთვის (1.3.14–17). გრამატიკოსმა ყველა ღონე უნდა გამოიჩინოს, რომ მისი მეგობარი გახდეს მოსწავლე და ასწავლოს არა მოვალეობის, არამედ სიყვარულის გრძობით (1.2.15); რიტორმა უნდა განიხილოს მოსწავლე, თითქოს მისი შვილია, ბეწვის ხიდი უნდა გაიაროს სიმსუბუქესა და სიმკაცრეს შორის, საქმიანი, მაგრამ პოზიტიური გარემოს შესაქმნელად (2.2.1–8, 2.4.11–14).

კვინტილიანუსი, ასევე, თვლის, რომ რიტორის მოვალეობაა, ხელი შეუშალოს თავის მოსწავლეებს ერთმანეთის ქებაში და წაახალისოს ისინი ყურადღების კონცენტრირებაზე მასწავლებლის განსჯაზე (2.2.10–12). ის ხაზს უსვამს, რომ მოსწავლეების ხმამაღლა ერთმანეთისთვის ტაშის დაკვრა მიღებული პრაქტიკაა, მაგრამ იგი გამოხატავს ამის მიმართ კრიტიკულ დამოკიდებულებას.

ადრეულ ასაკში ბავშვის განათლებას კვინტილიანუსი მიიჩნევს, როგორც პირველ საფეხურს ორატორის აღზრდაში (1.1.21–24). გარდა ძიძის მიერ მიწოდებული თავდაპირველი მორალური ფორმირებისა, იგი მოიცავს ბერძნულ და ლათინურ ენებზე კითხვის, წერისა და ლაპარაკის სწავლას. კვინტილიანუსი გვიჩვენებს, ჯერ ბერძნული ვისწავლოთ, მაგრამ გამოდის სწავლის პრაქტიკის წინააღმდეგ, რადგან თუ ბერძნული იქნება ლათინურის გარეშე დიდი ხნის განმავლობაში, ლათინური ენის ცოდნა დაზარალდება (1.1.12–14).

კვინტილიანუსი ეწინააღმდეგება ჰესიოდესთვის მიკუთვნებულ შეხედულებას, რომ ბავშვი ფიზიკურად და გონებრივად არ არის მზად შვიდწლამდე კითხვის სწავლისთვის და ამტკიცებს, რომ სწავლა უნდა იყოს თამაშის ფორმით ამ ეტაპზე (1.1.15–20). სამი ნაბიჯი უნდა შესრულდეს ანბანის და კითხვის სასწავლოდ: ჯერ ბავშვმა უნდა ისწავლოს ასოების მოხაზულობა და სახელები (1.1.25–29), შემდეგ - მარცვლები (1.1.30–31)

და ბოლოს, ყველა მარცვლის ზეპირად შესწავლის შემდეგ, სიტყვებისა და წინადადებების აგება (1.1.32–37).

კვინტილიანუსი ხაზს უსვამს, რომ ზოგიერთი დიდაქტიკური მეთოდი, რომელსაც ის ემხრობა, განსხვავდება პრაქტიკაში მიღებულიდან. მაგალითად, ის გვიჩვენებს, ვასწავლოთ ასოების მოხაზულობა მათ თანმიმდევრობაზე უფრო ადრე (1.1.24–25). იმისათვის, რომ ისწავლოს ასოების სწორად წერა, ის, ასევე, გვიჩვენებს ხის ტაბლეტების ცვილის ფენის გარეშე გამოყენებას, ასე სტილუსი არ ასრიალდება და ხელით მტკიცედ დაჭერას მივეჩვევით (1.1.27); მოწინავე სტუდენტების წერითი სავარჯიშოებისთვის ის ურჩევს ცვილს, რადგან მისი წაშლა უფრო ადვილია, 10.3.31). ამ კონტექსტში კვინტილიანუსი მოკლედ განიხილავს წერის კარგად და სწრაფად სწავლის მნიშვნელობას, როგორც აუცილებელ უნარს სამომავლო კვლევებში და ზოგადად ცხოვრებაში და აღნიშნავს, რამდენად მნიშვნელოვანია თავად აწარმოო კონფიდენციალური მიმოწერის ასლები (1.1.28–29).

კვინტილიანუსი ხაზს უსვამს, რომ ამ ეტაპზე ყველა სავარჯიშო ხელს უწყობს ძლიერი მეხსიერების განვითარებას და ამით დაეხმარება, კარგი საფუძველი ჩაუყაროს განათლების შემდგომ საფეხურებს. ის ასევე ხაზს უსვამს, რომ მნიშვნელოვანია ბავშვებმა ისწავლონ წერა-კითხვა, ასოების, სიტყვების და წინადადებების სწორად და თავისუფლად აგება, როგორც აუცილებელი საფუძველი გრამატიკაში დარიტორიკაში მომზადებისათვის (1.1.31–34). ბავშვის სტიმულირების მიზნით, მასწავლებელს შეუძლია მისცეს მას ცნობილი ადამიანების გამონათქვამები, რომ ისწავლოს თამაშის დროს, ან შეარჩიონ ნაწყვეტები პოეტებიდან, რადგან ბავშვები სიამოვნებით სწავლობენ პოეზიის ნიმუშებს (1.1.35–36).

უძველესი თეორიის მიხედვით, გრამატიკა შედგება სწორი მეტყველების ცოდნის ან მეთოდური გრამატიკისგან და პოეტების ინტერპრეტაციის ან ისტორიული გრამატიკისგან (1.9.1). თუმცა, კვინტილიანუსი ხაზს უსვამს, რომ ეს დაყოფა არის ამოცანის გამარტივება გრამატიკოსისთვის, რადგან სწორი მეტყველება დაკავშირებულია სწორ მართლწერასთან, პოეტების ინტერპრეტაცია გულისხმობს სწორი კითხვის ცოდნას და ბოლოს, რადგან განსჯა, რომელიც თეორიულად მჭევრმეტყველების სფეროა, ამ ყველაფერშია ჩართული (1.4.2–3). გარდა ამისა, იმისათვის, რომ შეძლოს გრამატიკის ორი ნაწილის სწავლება, გრამატიკოსი უნდა იყოს კარგად გარკვეული არამხოლოდ პოეტებში, არამედ მთელ ლიტერატურაში, ორივე - შინაარსის ცოდნით და სიტყვებით, რომლებიც აღებულია ჭეშმარიტი ავტორებისგან. პოეტების ინტერპრეტაციისა და შეფასებისთვის მან ასევე უნდა იცოდეს მჭევრმეტყველება და მუსიკა, ასტრონომია და ფილოსოფია (1.4.4–6).

ქ. ფუტკარაძე

კვინტილიანუსის რჩევა პოეზიის კითხვისა და ინტერპრეტაციის შესახებ საკმაოდ მოკლეა საგნის მნიშვნელობის გათვალისწინებით. მისი აზრით, ჯერ ჰომეროსი და ვერგილიუსი უნდა ისწავლონ, მერე ტრაგედია, ნაწყვეტები ლირიკული პოეზიიდან, ადრეული რომაელი პოეტები და ბოლოს, უდიდესი ორატორები, განსაკუთრებით, ციცერონი, რადგან მან ჩასვა მრავალი სტრიქონი ადრეული ლათინური პოეტებიდან მის გამოსვლებში. ელეგია, თერთმეტმარცვლოვანი და კომედია უნდა იყოს შენახული ბიჭებისთვის, რომლებსაც კარგი მორალი აქვთ ჩამოყალიბებული. გრამატიკოსი განახორციელებს პოეტების ინტერპრეტაციას უფრო მოწინავე მოსწავლეებისთვის ლექციებზე (*robustiores*, 1.8.12), აქცენტი უნდა გაკეთდეს სწორ მეტყველებაზე და ტროპებსა და ფიგურებთან დაკავშირებულ ენობრივ დეტალებზე (1.8.14–17), უნდა მოხდეს ისტორიული მინიშნებების ახსნა, მაგრამ ზედმეტი დეტალების გარეშე (1.8.18–20).

კვინტილიანუსს სჯეროდა, რომ მომავალ ორატორებს, ბავშვობიდან მოყოლებული, უნდა მიეღოთ სწავლება ძველი ბერძნული *paideia*-ს ხელოვნებაში, ანუ მუსიკაში, გეომეტრიაში (რაც, კვინტილიანუსის აზრით, მოიცავს არითმეტიკას და ასტრონომიას) და, თუმცა მხოლოდ ბავშვობაში, ტანვარჯიშიც გაეწეოთ. მისი განხილვა ამ საკითხებზე 1.10–11-ში გვიჩვენებს, რომ ეს არ იყო საყოველთაოდ გავრცელებული ხედვა. ზოგი აპროტესტებდა, რომ ამ საგნებს არაფერი შეუტანიათ ცოდნაში და ორატორს სჭირდებოდა უნარი, სხვები კი თვლიდნენ, რომ გონება და ახალგაზრდა ბიჭების ფიზიკური ძალა ვერ უმკლავდებოდა გრამატიკისა და ამ საგნების ერთდროულად შესწავლას. კვინტილიანუსის მიერ ამ უკანასკნელი შეხედულების უარყოფა სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანის გონების ძალის (1.12.1–7) და ახალგაზრდობის ენერჯის და გამძლეობის რწმენა (1.12.8–11). უფრო პრაქტიკულ დონეზე ის ამტკიცებს, რომ ეს ერთადერთი პერიოდია ორატორის განათლებაში, როდესაც არის დრო ამ საგნების შესასწავლად.

კვინტილიანუსი მკაცრად გვირჩევს, რომ მუსიკა და გეომეტრია ისწავლებოდეს სკოლებში. მუსიკის შემთხვევაში კვინტილიანუსი აღნიშნავს ორატორის ჟესტებს, მისი ხმის მოდულაციასა და სიტყვების მუსიკალური რითმებით განლაგებას (*numeri*) შორის მსგავსებას, რომელიც ჩნდება სხეულის მოძრაობასა და ხმაში (1.10.22–33). პროზაიკოსი განმარტავს, რომ როდესაც ორატორი ამალღებს, აქვეითებს ან ცვლის ხმის ტონს აუდიტორიის გრძნობებზე სათამაშოდ, იყენებს მუსიკალური რიტმისა და მელოდიის პრინციპებს. სამაგალითოდ კვინტილიანუსი ახსენებს ანეგდოტს გაიუს გრაკხუსის შესახებ (1.10.22–25; შდრ.

11.3.17–18). ის ყველა, თუ როგორ საუბრობდა ეს შესანიშნავი ორატორი, რომელიც კვინტილიანუსამდე ორასი წლით ადრე ცხოვრობდა, ხალხის წინაშე გამოსვლისას ისე, რომ მის უკან იდგა მუსიკოსი, რომელიც ხელმძღვანელობდა მისი ხმის მოდულაციას ფლეიტის ფონზე (1.10.27–28) და გამოსვლა იყო გაცილებით ეფექტური.

კვინტილიანუსი თვლის, რომ გეომეტრია, მათ შორის არითმეტიკა და ასტრონომია, შესაფერისი საგანია ბავშვის გონების ვარჯიშისთვის, რადგან ის ამახვილებს ბავშვების გონებას, მაგრამ ბევრი თვლის, რომ მას არ აქვს პრაქტიკული გამოყენება შემდგომ ცხოვრებაში (1.10.34–35). კვინტილიანუსი ამტკიცებს, რომ რიცხვებისა და გაზომვების ცოდნა სასარგებლოა რეალურ სასამართლო საქმეებში, მაგალითად, საზღვრებისა და ზომების შესახებ დავაში (1.10.35–36) და მიუთითებს გეომეტრიის მსგავსებაზე მჭევრმეტყველებასთან, რადგან ორივეს საფუძველი მყარი ლოგიკაა (1.10.36–45, 49).

ბოლოს, კვინტილიანუსი დაჟინებით ითხოვს, ბავშვებს ასწავლონ ასტრონომია, რადგან იგი შეიძლება დაეხმაროს მათ ახსნან ბუნებრივი მოვლენები, რომლებიც იწვევს შიშს და არეულობას, როგორცაა მზის დაბნელება და რითაც დაარწმუნებს ირგვლივ მყოფთ, თავის აუდიტორიას, არ მიეცენ პანიკას. საილუსტრაციოდ ის ახსენებს რამდენიმე ცნობილ ანეგდოტს (1.10.46–48; სულპიცეუს გალუსის და პერიკლესის შესახებ V. Max. 8.11.1-ში).

რაც შეეხება რიტორიკას. რიტორიკის სასწავლო გეგმის განხილვის დასაწყისში, კვინტილიანუსი სინანულით აღნიშნავს, რომ თავის დროზე რომაელებმა უარი თქვეს ამ პრაქტიკაზე (მაშინ ის ჯერ კიდევ აქტუალური იყო ბერძნებში), რომ მოსწავლე გადიოდეს წრთვანას როგორც გრამატიკის, ისე რიტორიკის მიერ, გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, სანამ მთლიანად ამუკანასკნელის ფრთის ქვეშ მოექცეოდა (2.1.13). კვინტილიანუსის აზრით, რომში მოსწავლეები ძალიან დიდხანს რჩებოდნენ გრამატიკოსთან და ძალიან გვიან გადადიოდნენ რიტორიკაზე. ამის მიზეზი, კვინტილიანუსის აზრით, იყო ის, რომ რიტორთა უმეტესობა შემოიფარგლებოდა მხოლოდ დეკლამაციის სწავლებით (2.1.2; Reinhardt–Winterbottom 2006: 40–42).

კვინტილიანუსი ძალიან კრიტიკულია პრაქტიკის მიმართ. ის ამტკიცებს, რომ ზოგიერთ გრამატიკოსს აქვს საკმარისი ცოდნა, რომ გასცდეს ენის სწავლებას და არგუმენტაციის სწავლებაზეც იზრუნოს, როგორც კი მოსწავლე მზად იქნება სამი რამისთვის: *Narratives, Encomia, and Vituperations* (თხრობის, ქებისა და გაკილვისათვის), რომლებსაც დიდი როლის აქვს არგუმენტირების სწავლებაში. ის ვარაუდობს, რომ რიტორების დაუდევრობა, შესაძლოა, წახალისებული იყო იმით, რომ

ქ. ფუტკარაძე

ასე ბევრი ადამიანი ფიქრობდა - მოსწავლეები ნაადრევად არ უნდა გაგზავნონ პირველხარისხოვან მასწავლებელთან, რადგან ნაკლები იქნება დატვირთვა და მოთხოვნა მასწავლებლის მხრიდან და ამით უფრო სრულყოფილ წრთვებაზე გადასვლას გაუადვილებს მოსწავლეს (2.3). ამაზე კვინტილიანუსის პასუხი არის ის, რომ საუკეთესო მასწავლებელი რეალურად ხელს შეუწყობს ამას გარდამავალი პერიოდის განმავლობაში და მოსწავლე ისარგებლებს მჭევრმეტყველებითაც და ზნეობითაც, თუ საუკეთესოს მიიღებს ვარჯიშით თავიდანვე (2.2).

10.5-ში კვინტილიანუსი მოკლედ განიხილავს კომპოზიციურ სავარჯიშოებს, რომლებიც, მისი თქმით, ყველაზე მეტად უწყობს ხელს მოსწავლის განვითარებას (10.5). ეს მოიცავს, პროგრესული სირთულის ხარისხით, თარგმნას ბერძნულიდან ლათინურად (*vertere Graeca in Latinum*, 10.5.2–3), პოეზიის ან პროზაული ტექსტების პერიფრაზირებას (*paraphrasis*, 10.5.4–8), ხელახალ ფორმულირებას და გამლიერებას სხვადასხვა გზით საკუთარი ტექსტების (10.5.9–11), თეზისების და საყოველთაო ადგილების (10.5.11–13), და დეკლამაციებს (10.5.14–23).

კვინტილიანუსი იმპროვიზაციას ხედავს, როგორც რიტორიკული უნარის გამოვლენას (*maximus studiorum fructus*, ყველაზე მდიდარი ხილი ორატორის კვლევებში, 10.7.1), რადგან იმპროვიზაცია ნიშნავს იმის ჩვენებას, რომ ორატორს აქვს ტექნიკური საქმის არსის აღქმის უნარი და თითოეულ ნაწილში გასათვალისწინებელი პუნქტები მეტყველებს (10.7.5–7), რომ მან საკმარისად ისწავლა და ივარჯიშა, რათა შეძლოს თავისუფლად და სათანადოდ საკუთარი აზრის გამოხატვა (10.7.7–8).

უფრო მეტიც, იმპროვიზაცია გამოავლენს, ახალგაზრდას შეუძლია თუ არა სპონტანურად გამოხატოს თავისი აზრი შესაბამისი ემოციებით (10.7.8–16) და აქვს თუ არა მოტივაცია, რომ კარგად მომეზნოს გამოსავალი მოულოდნელი გამოწვევის დროს (10.7.16–17). კვინტილიანუსი ხაზს უსვამს იმპროვიზაციის სირთულეს და აფრთხილებს ახალგაზრდებს, რომ ზედმეტი თავდაჯერებულობა საკუთარი შესაძლებლობებში საქმეს მხოლოდ გააფუჭებს. ის ასევე ხაზს უსვამს ორატორის მიერ გადაწყვეტილების მიღების მნიშვნელობას, თუ რომელ მომენტში განიხილოს ესა თუ ის საკითხი, რის თქმას აპირებს, მკაცრად აკრიტიკებს განმცხადებლებს, რომლებიც, ისევე როგორც ადრეული სოფისტები, მაშინვე ილაპარაკებენ, როდესაც ფაქტობრივი შემთხვევა იქნება წარმოდგენილი (10.7.20–21). ეს არის კიდევ ერთი მონაკვეთი, სადაც კვინტილიანუსი ნათლად გამოხატავს მისი თანამედროვე დეკლამაციის კრიტიკას (Adamietz 1986:2223-2225).

კვინტილიანუსი ლიტერატურაზე საუბარს ყველაზე მეტად თვლის

სასარგებლო სავარჯიშოდ, რადგან, მისი აზრით, ის აერთიანებს სასკოლო სასწავლო გეგმის ყველა ნაწილს და გვთავაზობს ყველაზე ახლო მსგავსებას იმ ფორუმის (საჯარო გამოსვლების) რეალობასთან, რომლისთვისაც მოსწავლის მომზადება ხდება, თუმცა აქვე აღნიშნავს, რომ ვარჯიშის ხარისხი უხარისხო რიტორების წყალობით იმდენად დაეცა, რომ ახალგაზრდების მეტყველება ფუჭდებოდა (2.10.1-3). აქ კარგად ჩანს კვინტილიანუსის უკმაყოფილება მისი თანამედროვე ორატორების და მათი მჭევრმეტყველების ხარისხით (მდრ.: Reinhardt 2006: 432; Katula 2003: 545).

განათლების შესახებ თავების რამდენიმე მონაკვეთში კვინტილიანუსი გვთავაზობს რჩევებს დეკლამაციის გაუმჯობესების სარგებლობიანობაზე, როგორც ნამდვილ პრაქტიკაზე ნამდვილი ორატორისთვის (Abbott 2012:148). ის თვლის, უკეთესი იქნებოდა, ფორუმისთვის, ანუ საჯარო გამოსვლებისთვის თავიდანვე მოემზადებინათ სტუდენტები; საკითხი მოემზადებინათ კომპლექსურად, განეხილათ ყველანაირი თემა და არა მხოლოდ მარტივი, მიმზიდველი და პოპულარული (10.5.21, 23); არ დაეშვათ უსაგნო უხვსიტყვაობა, საჭიროზე მეტი სიტყვის გამოყენება მოსწავლის მუშაობაში (10.5.22); უფრო ცოცხალი გაეხადათ ენა - ჩაერთოთ ზომიერად იუმორი და მოეტანათ ციტატები ცნობილი ავტორების ნაწარმოებებიდან (2.10.9; 6.3.15).

კვინტილიანუსი გვიჩვენებს მოსწავლეებთან მუშაობისას ყველა მეთოდის გამოყენებას თითოეული მოსწავლის ნიჭისა და პროგრესის მიხედვით. ის ფიქრობს, რომ დამწყებთათვის გამოსადეგი იქნება სრული სამოდულო მეტყველება. ორატორმა უნდა წაახალისოს მოსწავლეები, ნელა დაიწყონ გამოსვლების წერა და შეასწორონ ისინი, სადაც საჭიროა, სანამ არ იქნებიან მზად ფორუმზე რეალური სამუშაოსთვის, ისევე როგორც ჩიტები კვებავენ თავიანთ შვილებს, ნელ-ნელა, სანამ მათ არ შეუძლიათ დახმარების გარეშე ჭამა (2.6).

„მჭევრმეტყველების სწავლების“ თეორიულ მონაკვეთებში კვინტილიანუსი ჩამოთვლის თემებს საჯარო გამოსვლებისთვის, ხშირად და რეგულარულად ახსენებს თავის მკითხველს ნამდვილი ორატორობისათვის მოსამზადებელ, ანუ გამოგონილ (დეკლამაციები) და რეალურ სიტყვებს შორის მსგავსებებსა და განსხვავებებს (3.8.49- 54; 6.2.17, 11.1.38). ასევე, სასაუბრო ფრაზებს, რომლებიც ზოგჯერ სასარგებლოა რეალურ სიტყვებშიც და ასკვნის, რომ დეკლამაცია ამზადებს მომავალ ორატორს რეალური გამოსვლებისთვის. მაგალითად, როდესაც საქმე მოითხოვს სხვების შეცდომების (რომელთაგან ადამიანი არ არის თავისუფალი) განსჯას, როგორც, ორატორები და დეკლამატორები ერთნაირად ქმნიან მტკიცებულებების ძლიერ საფუძველს (9.2.42).

ქ. ფუტკარაძე

კვინტილიანუსი აქვე აღნიშნავს აშკარა განსხვავებებს: დეკლამირები ხშირად ფიქრობენ, რომ პროემია (შესავალი) არ არის საჭირო, რადგან მოსამართლემ იცის საქმე (4.1.3–4), დეკლამაციებში არსებობს თავისუფალი არჩევანი - იმოქმედებ როგორც სასამართლო მხარე, თუ როგორც საქმის ადვოკატი (4.1.46–47, შდრ. 11.1.38) და არ არის საჭირო დეკლამაციები, რათა დაზუსტდეს რაზეა დავა, რადგან თემა შეიცავს ზუსტ ინფორმაციას სადავო საქმის შესახებ (4.2.28–30, 7.1.4); დეკლამატორები იყენებენ *epidiegesis*-ს, უფრო გრძელ და დახვეწილ თხრობას (4.2.128); დეკლამაციები არ ასწავლის ორატორს, გადალახოს წინააღმდეგობები, რომლებიც ხშირად გვხვდება ნამდვილი სასამართლო საქმეების დროს (5.13.42–52) და დეკლამაციებში არ არის საჭირო იმის დადგენა, თუ ვინ ლაპარაკობს პირველი (7.1.38).

კვინტილიანუსი ასევე ახსენებს დეკლამაციის რამდენიმე ტიპურ ელემენტს, რომელთა გამოყენებაც ორატორებმა დაიწყეს რეალურ სიტყვებში. ესენია: განსხვავება *narratio/confirmatio*-ს შორის (4.3.1–3), *prolepsis* (4.1.49)/*similes* (8.3.76) და მათი ხშირი გამოყენება.

ფორუმზე არსებული გარემოებები ზოგჯერ ორატორს აიძულებს იმპროვიზაციას საუბრის დროს. თუმცა, განსხვავებით დეკლამირებისგან, რომლებიც ხშირად აკეთებენ ამას თავის გამოჩენის მიზნით, ორატორებმა არ უნდა დაიწყონ საუბარი დაუყოვნებლივ, არამედ უნდა შეყოვნდნენ რამდენიმე წამი, რათა მოიკრიბონ აზრი იმის შესახებ, თუ რას იტყვიან, საით წაიყვანენ თავიანთ მსჯელობას (10.7.20–26, 21).

ამგვარად, როგორც გამოიკვეთა, თავის საგანმანათლებლო პროგრამაში კვინტილიანუსი საუბრობს კომპლექსურ სწავლებაზე, რომელშიც ბევრ საგანს ეუფლება აღსაზრდელი, მათ შორის, უცხო ენებს, მუსიკას, ფილოსოფიას, გეომეტრიას, მჭევრმეტყველებას და სხვა. კვინტილიანუსის საგანმანათლებლო იდეებს დღესაც უხვად ვიპოვით თანამედროვე საგანმანათლებლო სივრცეში.

ლიტერატურა

- Abbott, Don Paul. 2012. *Reading, Writing, and Rhetoric in the Renaissance. A Short History of Writing Instruction: From Ancient Greece to Contemporary America*. 3rd ed. Ed. James J. Murphy. New York: Routledge. Print.
- Adamietz, J. 1986. 'Quintilians "Institutio oratoria"'. In *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* II.32.4. Berlin and New York, 2226–2271.
- Barilli, R. 1989. *Rhetoric*, translated by G. Menozzi. Minneapolis, MN (Original edition; second edition 1983). *La retorica: Storia e teoria. L'arte della persuasione da Aristotle ai giorni nostri*. Milan.

- Briggs, A.C. 2004. *Philosophy and Rhetoric in Quintilian's Paideia*. PhD diss. Virginia.
- Brink, C.O. 1989. 'Quintilian's De Causis Corruptae Eloquentiae and Tacitus' Dialogus de Oratoribus'. *Classical Quarterly* 39.2, 1989:472–503.
- Celentano, M.S. 2003. 'Book VI of Quintilian's Institutio Oratoria: The Transmission of Knowledge, Historical and Cultural Topicalities, and Autobiographic Experience'. In *Quintilian and the Law*, edited by O. Tellegen-Couperus. Leuven.
- Fleming, D. 1998. *Rhetoric as a Course of Study*. College English 61.2. Print.
- Johnston, P. 1997. *Body Politic*. New York, NY. Jones, P. 2016. 'Some 2,000-year-old Teaching Tips for Oxford's New Vice-Chancellor'. *The Spectator*, 30 January 2016: 23.
- Kasper, B.B. 2005. 'Education Reform 1983–1994: New Ideas or the Rebirth of Quintilian's Ideologies?' *American Educational History Journal* 32.2, 2005: 175–182.
- Katula, R.A. 2003. 'Quintilian on the Art of Emotional Appeal'. *Rhetoric Review* 22.1.
- Reagan T. 1983. 'The Institutio Oratoria: Quintilian's Contribution to Educational Theory and Practice'. *Vitae Scholasticae* 2, 1983:405-17.
- Reinhardt, T. and M. Winterbottom, eds. 2006. *Quintilian, Institutio Oratoria Book 2*. Oxford.

Classics

Quintilianus' Educational Program with Modern Accents

Ketevan Putkaradze

putkaradze.ketevani@atsu.edu.ge

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

DOI: <https://doi.org/10.52340/atsu.2024.2.24.06>

In this article we try to show how ancient is modern. The ideas and methods of the Roman author, Marcus Fabius Quintilianus, his Educational Program, attitude towards children and requirements for teachers, what should be taught and how, when should be included in the school, private school is better or public, learning through games - or rigorously, whether foreign languages should be learned or not, whether music is the main subject of the educational program and others.

Keywords: *Quintilianus, education, teacher, student, school, subjects.*

Quintilianus' "Institutio Oratoria" is unique in that it is the only ancient monument that really resembles a manual of rhetoric and an educational treatise.

Quintilianus explains the purpose of creating the work and his own approaches in the preface to the first book of the "Teaching of Eloquence". He notes that other orators thought the early stages of oratory education did not apply to them (cf. Rhet. Her. 4.17; Cic. De orat. 3. 38, 48). Quintilianus, on the other hand, wants to start taking care of the education of the orator from the beginning, because, in his opinion, it is possible to reach the top only if everyone who is brought up to work, does the basic work correctly (1.1.32), understands the importance of reading fluently, grammar (1.4. 5).

Quintilianus also had a more practical reason for the grammar curriculum, since the rules of grammar are based, in part, on the use of the works of famous authors, including poets, in learning, so, in his view, the grammarian should lay the foundation for his students' reasoning and literary taste, which the rhetor would later fully develop. This requires a high competence in rhetoric, which, as Quintilianus suggests, not all grammarians had. On the other hand, he is critical of the fact that some teachers of grammar had adopted as a method - learning through more complex *progymnasmata*, because the rhetors wanted to teach only declamation to present in front of the listeners. Thus, one of Quintilianus' aims seems to be to restore the balance between the tasks of grammarian and rhetorician (2.1).

Apart from these considerations, Quintilianus' choice to discuss matters of education in such detail was inspired by his central view that rhetoric is a virtue (2.20) and that an orator cannot exist unless he is a good man (12.1). With this view, he takes a firm place in the debate about education between rhetoricians and philosophers (1 pr. 9ff.), arguing strongly in favor of rhetoric, against philosophy. His negative view of philosophy teachers may have influenced Domitian's expulsion of the philosophers in 94, as Russell (Russell 2001: 58.5) suggests, but if this is indeed the case, he has a parallel with Fronto, who in his letter to Antoninus denigrates the teaching of the philosophers because they only distribute books and do not offer training in writing and speaking (Fro. Ant. 5, 154 N).

“Teaching Oratory” is an emotional and persuasive idea of the Roman ideal, previously formulated by Cicero (*De oratore, Orator*), the expression of the orator as a man of moral uprightness, steadfast in character, knowledgeable in philosophy, law, and history, and devoted to the welfare and fellowship of his friends.

Quintilianus discusses this ideal and the formation of the character and morality of rhetors first in book one, then in his discussion of the nature and purpose of rhetoric in book two (2.15 - 20), before he begins to examine the laws of rhetoric, and finally in book 12, where he summarizes the essence of the ideal: *The orator must be a virtuous and courageous person, have some knowledge of philosophy, that is, logic, ethics, and physics, and be a master of the art of eloquence* (12.1–5, 10).

An ideally perfect orator implies that the orator must be trained in the Greek art of *paideia*, which according to Quintilianus was one of the first to refer to as *enkyklios paideia* (1.10.1). This art is not part of the art of oratory, but it helps the orator to become a better master of eloquence (1.10.1–8). Quintilianus is well aware that the perfect orator is more an ideal than a reality, but he insists that imperfection should not hinder a person from striving for the highest (1pr. 20, 1.10.8, 12.11.25–30; cf. Cic. De Oratore 3–6). His remark that, at the very least, no one should want to practice oratory just for the sake of making money (1.12.17; cf. 12.7–9, 12), also shows that while he adhered to a noble ideal, he also accepted reality.

The prose writer talks about the education of the orator in the first and second books. Quintilian discusses the education of the infant and young child in the family setting (1.1), the grammar syllabus (1.2–9), and the various arts that the future orator must learn (1.10–12). The rhetoric curriculum, including *progymnasmata* (*preliminary exercises*) and declamation, is discussed in its

entirety in 2.1–13. Several aspects of it are treated more fully in Book 10, which, together with Books 8 and 9, forms an extensive section on speech. In Book Ten, Quintilianus focuses on the future orator’s reading program and the development of his writing skills; Explains in detail that in order to use tropes and figures (discussed in Book 9) appropriately, one must develop fluency of expression (*facilitas*, *hexis*, 10.1.1) and a good sense of style (10.2).

A novice orator needs a strong reading and writing program. After presenting his famous reading list of Greek and Roman authors (10.1.37–131), the treatise examines the theory of imitation (10.2), various writing exercises (10.3–5), and improvisation (10.6–7). Chapter 11.1 completes the speaking part by talking about politeness. In 12.1–5, where he returns to his ideas about the perfect orator and reiterates that he should study philosophy and history, he notes that an orator also needs to know law (12.3).

Teaching Eloquence is a highly practical guide. As Kurt von Fritz points out in an article in which he rejects the view that the grammar chapters are confused and carelessly written, Quintilianus intended to write a treatise on what should be taught in school and how it should be taught (1949: 354–355). This can be seen on virtually every page of the chapters on education. Frequent references to specific authors, or to textbooks in general, show that Quintilianus was well acquainted with both the literature on pedagogy and each subject in the school curriculum.

He also chooses a conversational tone in the chapters devoted to education. At times he interrupts his discussion by reminiscing about his own school days, such as how his teachers forced students to say words in order to the best of their ability (1.2.23), how they prepared them for probable cause by means of an amusing exercise (2.4.26), how they spelled certain words (1.7.26) and how he and his friends amused themselves with the falsehoods of arithmetic (*pseudographiae*, 1.10.39). He illustrates his didactic advice with examples from his own teaching practice. For example, he writes how he dealt with student compositions that were so bad they could not be corrected (2.4.13), how he introduced the history of reading and oratory to boys who had not learned it from their grammarians (2.5.2), and how he used analogy to explain the word *pepigi* (1.6.10–11).

Quintilianus also very often addresses the reader when he compares his recommendation to the experience of everyday life or to something familiar to everyone from agriculture or farming. For example, Quintilianus argues that teaching in a public school is better than private teaching because students can start easily and imitate their peers instead of the teacher, just as a vine clings to the low branches of a tree until it reaches the trunk (1.2.26); He says he is in favor

of lightly correcting the mistakes of novice students so as not to discourage them, as farmers carefully cut young leaves for fear of damaging them (2.4.10); And the teacher's step-by-step guidance of the students to write the essays is compared to birds carefully teaching their chicks to fly (2.6.7).

Such comparisons are found not only in the section on education, but everywhere throughout the work. They enliven the style and, especially in the chapters on education, serve to present Quintilian's pedagogic and didactic ideas so that the views thus presented will be accepted by all, even if they sometimes actually imply a critique of existing attitudes and practices.

According to recent literature, Quintilianus in his "Teaching of Eloquence" presented an ideal education for the Roman elite. Quintilianus certainly shared the cultural values of his time and was himself a prominent member of the elite, but judging simply by his text, he seems to consistently focus on the education of the orator as a professional court speaker, without aiming to form an idea of what would be ideal for an upper-class Roman citizen.

Now a few words about Quintilianus' pedagogical principles. Quintilianus does not give us a philosophical discussion of pedagogy or didactics, but occasionally mentions earlier literature and authors (1.1.15–16, where he mentions the philosopher Chrysippus, the grammarian Aristophanes, and the Alexandrian scholar Eratosthenes); This shows that he has studied the matter well. His pedagogical ideas can be gleaned from casual notes, especially when discussing the curriculum and his directions for didactic strategies. In addition, his diatribe against decadence in the homes of wealthy families (1.2.2 and others) and his observation that some schools do not moralize children (1.2.4), or that some teachers are evil men (*nefandi homines*, 1.4.17), shows that he was critical of his contemporary culture and educational situation. In general, he is clearly in favor of the idea that education and schools should be held to the highest standards.

Quintilianus starts from the philosophical idea that man can learn through mental activity and ingenuity (*mentis agitatio atque sollertia*) which is appropriate for him, just as flight is for birds, speed is for horses, and ferocity is for wild animals (1.1). The natural ability to learn, according to Quintilian, shows that the soul is of divine origin (1.1.2, 12.2.28), from which he concludes that it is our duty to strive for virtue (12.2.21). Quintilianus agrees that, of course, some have more talents than others, but education is to bring out the best in all, according to the natural power of learning and the type of talent (1.2–3, 1.8). In 2.19 he addresses a question that has been debated since the Sophists raised it—whether nature or art is the more important prerequisite for the perfect orator. According to him, talent is indispensable, but the perfect orator must rely more on education than on talent (2.19.12).

A child's proper education begins after he learns to read and write at home. Quintilianus discusses in detail the question of whether a child should be educated at home or at school, asserting his preference for the latter (1.2). Recalls the ancient tradition of sending children to a teacher who had a school, while at one time some thought it better to keep the child away from his peers, knowing the children's propensity for immoral behavior and because it was believed that the child would receive a better education with a private tutor.

In response to this view, Quintilianus laments that children are often spoiled at home (1.2.6–8) and rejects the idea that private education is better because the student learns better and faster if the teacher can devote all his attention to him alone (1.2. 9–16). In this context, he explains from his own teaching experience that it is important for a future orator to learn in a group in order to overcome his own fear or shyness, to take advantage of the group's stimulation of rivalry and to foster collegial bonds and friendships that may last into adulthood (1.2.17–25).

Whether teaching takes place at home or at school, Quintilianus emphasizes that teachers and students must meet an ethical standard to ensure success, that students must have respect for him (1.2.25) and love the teacher (2.2.8). Teachers must be of good character, especially teachers of rhetoric, for the pupils are not with them only as boys (*pueri*) but as young men (*iuvenis*, 2.2.3).

A grammarian and rhetor should not take too many pupils to be able to give due attention to each of them (1.2.15, 10.5.22), and should not beat the pupils, because this is punishment for slaves and because it is harmful to the development of the child's character (1.3.14 -17). A grammarian should make every effort to make his friend a pupil and teach not out of duty but out of love (1.2.15); The rhetor must treat the pupil as if he were his own child, bridging the gap between levity and severity, creating a businesslike but positive environment (2.2.1–8, 2.4.11–14).

Quintilianus also believes that it is the duty of the rhetor to prevent his students from praising each other and to encourage them to concentrate on the teacher's judgment (2.2.10–12). He emphasizes that it is an accepted practice for students to clap loudly for each other, but he is critical of it.

Quintilianus points out that, of course, grammar and rhetoric are united in the theory of style (1.5.1, 1.8.32). Quintilianus begins with the basics of methodical grammar. He gives advice on how to teach letters and sounds (1.4.6–17), mentions the outlines already mentioned, and continues with types of words and parts of speech. Romans discusses the problem that their number was a matter of dispute (1.4.18–21). This continued until the 4th century, when Aelius Donatus fixed their number (eight), and then focuses on the inflection of nouns and adjectives and the conjugation of verbs (1.4.22–29). He then goes on to discuss

the rules of correct speech more broadly, for example discussing the first virtue of style (1.5.1). His focus is, as you might expect, on avoiding mistakes, but he emphasizes that much of what is acceptable and what is not depends on practice rather than theoretical principles. Overall, Quintilianus seems to suggest that the grammarian should not lay down fixed rules for correct speech, but should try to lay a foundation for the future orator's judgment and good taste (1.8.33–34). It also challenges the common view that methodical grammar is an unimportant subject for rhetors and orators.

Quintilianus' advice on reading and interpreting poetry is rather brief given the importance of the subject. Reading for the youngest students (*puer*, 1.8.1) consists of reading aloud. Quintilian emphasizes that this can only be done successfully if the teacher first explains what the student is reading so that he knows where the grammatical units end and thus where to pause for breath, what to read quickly or slowly, loudly or softly, and where he should strike a more solemn tone, without pomp and theatrics (1.8.1–3). Then, since students at this age are very emotional, passages should be chosen that are not only eloquent but also morally correct (1.8.4–12).

Homer and Virgil must come first, then tragedy, passages from lyric poetry, the early Roman poets, and lastly the greatest orators, especially Cicero, for he inserted many lines from the early Latin poets into his speeches. Elegy, elegy, and comedy should be reserved for boys of good morals. The grammarian will interpret the poets in lectures to more advanced students (*robustiores*, 1.8.12), emphasizing correct speech and linguistic details related to tropes and figures (1.8.14–17), and explaining historical allusions but without going into too much detail (1.8.18). -20).

Quintilianus assigns epideictic declamation (designed to demonstrate rhetorical or oratorical skill) a place that serves only to display oratorical excellence and entertain the audience (2.10.10–12), and thinks that declamation, like writing on historical subjects, dialogues, and Poetry is useful to orators whose main work takes place in the forum because it offers a diversion and refreshes their eloquence (10.5.14–17). However, his main focus in “teaching” is on declamation as a scholastic exercise for novice orators who need to prepare for oratorical practice in the forum. He emphasizes that the themes of declamations should not be too unrealistic (5.12.17–23, cf. 2.20.4). In an ideal world students should not talk about unreal topics, but since they are all-encompassing and thus inevitable, he agrees to talk about such grandiose and grandiose topics (*grandia et tumida*) as long as they are not silly and meaningless (*sulta et ridicula*, 2.10.6–7). Also, the apprentice orator must speak only to learn the rudiments of invention and speech, and after some exercise (*exercitatio modica*), must follow the orator

into the forum and practice on actual cases seen with his own eyes (10.5.14, 17–20).

In several passages of the chapters on education, Quintilianus offers advice on the usefulness of improving declamation as a true practice for the true orator. He observes that declamations would do better to prepare students for the forum if they were more complex, more complex, if the orator required the students to discuss all kinds of topics, not just simple and attractive ones (10.5.21, 23), if he did not allow verbosity, more than necessary Word use in the student's work (10.5.22) and if he used more names (*nomina*, presumably to make the characters more alive), everyday language and jokes (2.10.9; 6.3.15).

Some rhetors not only gave a general outline (*divisio*) of fictional cases, but also modeled speeches with arguments and emotional appeals, while others only provided an outline and discussed in detail the errors in each student's recitation. Quintilianus recommends using each method according to each student's talent and progress. He thinks that a complete model speech would be helpful for beginners. The orator should encourage students to begin writing speeches slowly and correct them where necessary until they are ready for real work in the forum, just as birds feed their young, slowly until they can eat without help (2.6).

In the theoretical sections of the "Teaching", Quintilianus refers to declarative themes, often and regularly reminding his readers of the similarities and differences between declamations and actual words. He notes that a declamation in which the characters of the main stock must be carefully depicted is a good exercise in *prosopopeia* (a figure of speech in which an imaginary or nonexistent person is represented as speaking or acting, personified) (3.8.49–54; 6.2.17, 11.1.38). Also, colloquial phrases, sometimes useful in actual speech, are often used in declamation (8.3.21–23), and declamation prepares the future orator for actual speeches. For example, when the case calls for punishing the faults of others from which one is not free, as, say, a depraved youth accuses his father of depravity (11.1.78–83), and orators and declaimers alike make a strong case for evidence (9.2.42).

Quintilianus also points out clear differences: declaimers often think that a *proemia* (introduction) is unnecessary because the judge knows the case (4.1.3–4), in declaimers there is a free choice to act as a litigant or as an advocate for the case (4.1.46–47, cf. 11.1.38) and there is no need for declamations to specify what is in dispute, since the topic contains precise information about the matter in dispute (4.2.28–30, 7.1.4); Declaimers use *epidiegesis*, a longer and more elaborate narrative (4.2.128); Declamations do not teach the orator to dismiss

objections that often occur in real court cases (5.13.42–52), and declamations do not need to determine who speaks first (7.1.38).

Quintilianus also mentions some typical elements of declamation that orators began to use in actual speeches. These are: the distinction between narratio/confirmatio (4.3.1–3), frequent use of prolepsis (4.1.49)/similes (8.3.76).

Circumstances in the forum sometimes force the orator to improvise during the speech. However, unlike declaimers, who often do this to show off, they should not begin speaking immediately, but should take a few moments to gather their thoughts on what to say (10.7.20–26, 21). As for the *suasoria*, Quintilian notes that they closely resemble epideictic exercises (3.8.58–70).

In this article we try to show how modern is he ideas and methods, educational program, attitude towards children and requirements for teachers, what should be taught and how, when should be included in the school, private school is better or public, learning through games - or rigorously, whether foreign languages should be learned or not, whether music is the main subject of the educational program and other attitudes of the ancient Roman author, Marcus Fabius Quintilianus.